

Zhotovení ženského oděvu podle nálezů z doby bronzové

Helena Březinová Oddíl experimentální archeologie Mamuti, Praha

Náplní experimentu, který se uskutečnil v průběhu let 1987 - 1988, bylo zhotovení funkčního ženského oděvu podle archeologických nálezů z doby bronzové. Experiment proběhl v rámci činnosti dětského Oddílu experimentální archeologie Mamuti z Prahy 7.

Ideální průběh experimentu, splňující zásady a kritéria experimentu v archeologii, by vypadal asi takto: Nejprve bychom si na základě odborné literatury vybrali konkrétní nálež oděvu, jehož zhotovení by se stalo cílem experimentu. Poté bychom museli získat potřebné suroviny (lněná vlákna, ovčí vlnu, přírodní barviva) a zhotovit repliky přadláckých (vochle, vřeteno, přeslen), tkalcovských (vertikální stav, destičkový stav, závaží) a krejčovských nástrojů (nůžky, jehly). Pak by následovala samotná výroba oděvu - nejprve zpracování textilní suroviny na přediwo, dále spřádání přediwa na nitě, tkaní a barvení látek a nakonec ušití šatů a látkových doplňků. Veškeré činnosti bychom prováděli dobovými technologiemi a podrobně je dokumentovali. Závěrem experimentu bychom oděv prakticky vyzkoušeli a všechny výsledky bychom zhodnotili.

Jak již bylo uvedeno, experiment probíhal v prostředí dětského zájmového oddílu, takže nebylo možné dodržet ideálně naplánovaný průběh experimentu. Nelze například v dostatečném množství vypěstovat a zpracovat lněná vlákna ani ovčí vlnu, nevyráběli jsme ani repliky všech potřebných pravěkých textilních nástrojů. V ostatních částech experimentu jsme se snažili o vysokou míru přesnosti a odbornosti, včetně dokumentace a zhodnocení výsledků.

Experiment se uskutečnil v průběhu dvou let, probíhal vždy 2 měsíce v roce během schůzek oddílu věnovaných experimentům a pak během dvou letních třítydenních oddílových táborů. Hlavní činnosti související s experimentem prováděly Helena Březinová-Knotková a Helena Červinková, drobnější pomocné práce vykonávali další členové oddílu.

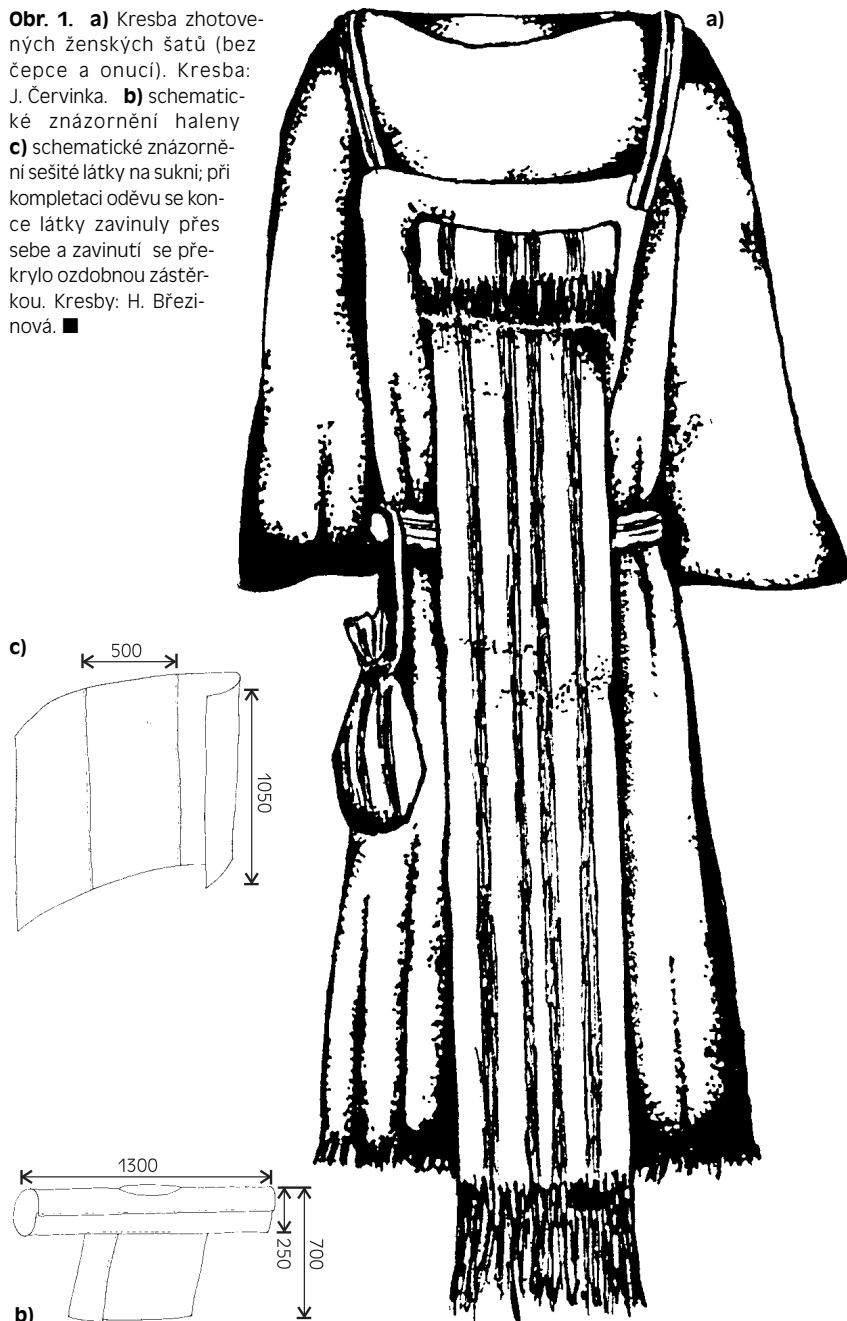
Podklady pro vytvoření střihu oděvu jsme našli v zahraniční odborné i populárně-naučné literatuře (zejména *Hvass 1980*). Zvolili jsme ideální rekonstrukci ženských šatů, zhotovenou na základě severoevropských, převážně hrobových, nálezů z doby bronzové. Pro doplňky, respektive pro ozdobení onucí, jsme našli předlohu v nálezu z doby železné.

Zhotovený ženský oděv se skládá z halenky, sukně, ozdobné zástěrky, pásku, vácku, čepce a onucí (**obr. 1a**).

Halena

K ušití halenky jsme použili zakoupenou čistě lněnou látku šedobílé barvy. Před šitím jsme látku obarvili vratičem obecným (*Tanacetum vulgare*).

Obr. 1. a) Kresba zhotovených ženských šatů (bez čepce a onuci). Kresba: J. Červinka. **b)** schematické znázornění halenky **c)** schematické znázornění sešité látky na sukni; při kompletaci oděvu se konce látky zavinuly přes sebe a zavinutí se překrylo ozdobnou zástěrkou. Kresby: H. Březinová. ■

Barvenou látku jsme nejprve ponořili do mořící lázně, v níž bylo na 400 g barveného textilu 3,5 l vody a 75 g kamence (*síran hlinitodraselný*). Po 24 hodinách jsme látku přendali do lázně barvicí. V ní bylo 10 l vody a 500 g suchých natí s květem vratiče obecného. Látka se částečně obarvila již za studena, sytější barevný odstín získala po zahřátí lázně na 70 - 80 °C. Na této teplotě jsme lázeň udržovali 70 minut. Po vychladnutí jsme obarvenou látku vyndali a důkladně promáchali v čisté vlažné vodě. Barvením jsme získali středně sytou žlutou barvu.

Halenu jsme sešili ručně předním stehem ze dvou pruhů látky o rozměrech 1300 x 500 mm a 1100 x 450 mm. Při šití jsme používali zakoupené kovové jehly. První díl tvoří rukávy a horní část haleny, v níž jsme prostříhli otvor pro hlavu o délce 300 mm. Druhý díl tvoří tělo haleny a je přišitý k hornímu dílu (**obr. 1b**). Okraje rukávů ani spodní lem haleny jsme nezakončovali, nechali jsme je volně rozštěpené.

Sukně

Čistě lněnou látku šedobílé barvy použitou k ušití sukně jsme rovněž zakoupili, před šitím jsme ji obarvili kůrou dubu letního (*Quercus robur*). Výsledkem barvení, při němž jsme postupovali stejně jako u látky na halenu, byla sytá hnědá barva.

Zavinovací šatovou sukni jsme ušili ze tří stejně velkých pruhů látky o rozměrech 1050 x 500 mm (**obr. 1c**). Pruhy látky jsme sešili předním stehem po delších stranách tak, že vznikl jeden velký kus látky o rozměrech 1500 x 1050 mm. Koncové strany jsme nesešili, zavinutí udržovala dvě ramínka přišitá k hornímu okraji sukně. Ramínka jsme zhotovili ze zakoupeného lněného čalounického provázku v bílé a hnědé barvě technikou tkaní na destičkovém stavu¹. Při tkaní jsme použili 7 dřevěných destiček o rozměrech 40 x 40 mm se čtyřmi rohovými otvory. Ramínka jsou dlouhá 300 mm a široká 20 mm, zhotovení každého z nich trvalo 3 hodiny.

Ozdobná zástěrka

Tkaná zástěrka je ozdobou, ale zároveň i funkčním doplňkem, která vpředu překrývá a zpevňuje dva nesešité okraje sukně. Zástěrku jsme utkali v plátnové vazbě na replice vertikálního tkalcovského stavu. Zástěrka je 1000 mm dlouhá, 200 mm široká, v osnově je 300 nití, utkána je ze zakoupeného lněného čalounického provázku v barvě bílé, zelené a zelenožluté. Zhotovení zástěrky trvalo celkem 16 hodin, z toho navázání osnovy a příprava ke tkaní zabraly polovinu času.

Při tkaní na vertikálním tkalcovském stavu i na stavu destičkovém jsou důležitou pomůckou závaží. Při našem experimentu jsme používali hliněná vypálená závaží jehlanovitého tvaru s otvorem v horní části, která jsme zhotovili podle originálních nálezu zapůjčených z depozitáře Muzea hl. m. Prahy. Během tkaní jsme zjistili, že nejvýhodnější je připevnit jedno závaží o hmotnosti 350 g na 20 - 22 nití lněného čalounického provázku. Při nižším počtu nití je osnova příliš napnutá a výsledná tkanina je řídká. V opačném případě je osnova povolena, což způsobuje problémy při tkaní. Dále jsme ověřili, že závaží je nutné přivázat k osnovním nitím pomocnou smyčkou (liščím uzlem). Není možné nitě protahovat přímo otvorem v závaží, neboť tak dochází k jejich poškozování.

Obr. 2. Zhotovený ženský oděv v expozici Muzea hl.m. Prahy. Foto: Karel Špoutil, Muzeum hlavního města Prahy. ■

Pásek

Pásek jsme utkali na destičkovém stavu, použili jsme koupený vlněný materiál v hnědé a béžové barvě. Při tkaní jsme použili 9 dřevěných destiček, stejných jako při tkaní ramínek. Pásek je 650 mm dlouhý, 20 mm široký, jeho výroba trvala 4 hodiny.

Váček

Součástí pásku je malý váček na drobnosti, na který jsme použili stejný vlněný materiál jako u pásku. Na replice vertikálního tkalcovského stavu jsme zhotovili látku v plátnové vazbě o rozměrech 180 x 100 mm, se 60 nitěmi v osnově. Hotovou látku jsme přeložili na polovinu, ručně předním stehem jsme sešili boční strany, horní okraj jsme přehnuli a přišili tak, že vznikl 10 mm široký tunýlek na protažení vlněné šňůrky. Tu jsme zhotovili spletním jednoduchého třípramenného copánku. Pomocí šňůrky se váček upevňuje na pásek. Váček jsme zhotovili za 5 hodin, z toho 4 hodiny trvalo utkání látky.

Čepec

Součástí ženského oděvu je i pokrývka hlavy, v našem případě čepec, který jsme zhotovili ze zakoupené lněné látky šedobílé barvy, sítky z bílého lněného čalounického provázku a ozdobného lemu tkaného na destičkovém stavu.

Sítku jsme usítovali ze 143 ok v 11 řadách pomocí dřevěné tyčky a koupené kovové síťovací jehly. Hotovou sítku jsme přišili předním stehem k podkladové látce obarvené vrtičem obecným na žluto (stejným způsobem jako jsme barvili látku na halenu). Přední část čepece jsme ozdobili hnědo - bílým 280 mm dlouhým a 20 mm širokým lemem, při jehož tkaní jsme použili 7 destiček. Čepec jsme vyráběli celkem 10 hodin, z toho 3 hodiny sítku a 3 hodiny lem.

Onuce

Textilním doplňkem kožených bot, jejichž zhotovení nebylo součástí našeho experimentu, jsou onuce sloužící jako ochrana chodidel a kotníků. Dvě onuce o rozměrech 600 x 600 mm jsme zhotovili ze zakoupené lněné látky v bílé barvě. Rovněž zakoupenou hnědou vlnou jsme okraje onucí obšili a podél jedné strany u obou onucí jsme vyšili geometrický ornament, jehož předlohu jsme našli na dochované tkanině z výplně bronzového nánožníku ze 3. století př. n. l. nalezeného v Nových Zámčích na Slovensku (*Furmánek - Pieta* 1985, 55). Výroba jedné onuce, včetně vyšívání, trvala 4 hodiny.

Závěrečnou fází experimentu bylo praktické vyzkoušení oděvu. Autorka zhotovené šaty nosila při „pravěkých dnech“ na letních táborech oddílu Mamuti a při různých dalších příležitostech (např. veřejné předvádění výsledků oddílových experimentů) v letech 1989 - 1993.

Během nošení šatů se ukázalo, že pro běžný denní režim (vaření, úklid, ruční práce apod.) je poměrně nepraktická ozdobná zástěrka na přední straně šatů. Aby příliš nepekážela, musela být připevněna k tělu páskem, čímž se ale potlačila její ozdobná funkce. Na základě této zkušenosti se tedy domníváme, že takovýto typ šatů byl určen buď pro slavnostní příležitosti nebo byl pohřebním oděvem. Podkladové archeologic-

ké nálezy pro náš experiment pocházely zejména z hrobových nálezů, je tedy pravděpodobné, že v takových šatech byly ženy pohřbívány. Zda je však nosily i za svého života není jisté a díky nedostatku nefunerálních textilních nálezů i těžko zjistitelné.

Průběh experimentu byl podrobně popsán a zdokumentován v nepublikované práci „Rekonstrukce ženského oděvu z doby bronzové“, která vznikla v rámci Středoškolské odborné činnosti (Knotková 1989). Stručná charakteristika experimentu se objevila i v publikovaných pracích (např. Červinková - Červinka - Tintěra 1999, 36; Malina - Malinová 1992, 176).

Výsledkem experimentu prováděného členy dětského oddílu experimentální archeologie Mamuti je ženský pravěký oděv, jehož součástí (halena, sukně, ozdobná zástěrka, váček, pásek, čepce, onuce) byly vyrobeny technikami tkaní na vertikálním tkalcovském stavu, tkaní na destičkovém stavu, síťování, šití, barvení, vyšívání. Hlavním smyslem experimentu nebylo zhotovení přesné repliky konkrétního doloženého oděvu, ale především vyzkoušení a ověření co největšího počtu textilních technik a postupů, díky jejichž zvládnutí bylo možné zhotovit funkční oděv.

Dlouhodobý experiment skončil v roce 1994, kdy se oděv stal součástí stálé expozice Muzea hlavního města Prahy „Praha v pravěku a raném středověku“ (obr. 2).

Poznámka

¹ Vzhledem k rozsahu tohoto příspěvku zde záměrně neuvádím přesné a návodné popisy jednotlivých textilních technik a postupů, které jsme během experimentu vyzkoušeli. Dostupné jsou v jiné literatuře, věnující se této problematice obsáhleji (např. Březinová 1997; Červinková - Červinka - Tintěra 1999; Vondrušková - Kaprasová 1989).

Souhrn

Publikovaný experiment probíhal v rámci činnosti dětského Oddílu experimentální archeologie Mamuti v letech 1987 - 1988. Jeho cílem bylo zhotovení funkčního ženského oděvu podle nálezů z doby bronzové. Během experimentu si členové oddílu vyzkoušeli barvení přírodními barvivy, tkaní na vertikálním tkalcovském stavu, tkaní na destičkovém stavu a šití oděvních součástí. Výsledkem experimentu je ženský oděv skládající se z haleny, sukně, ozdobné zástěrky, pásky, váčku, čepce a onucí.

Literatura

- Broholm, H.C. - Hald, M. 1940: Costumes of the bronze age in Denmark.
Březinová, H. 1997: Doklady textilní výroby v 6. - 12. století na území Čech, Moravy a Slovenska, Památky archeologické LXXXVIII, 124 - 179.
Červinková, H. - Červinka, J. - Tintěra, L. 1999: Výpravy do pravěku, Praha.
Furmánek, V. - Pieta, K. 1985: Počiatky odievania na Slovensku, Bratislava.
Glob, P. V. 1965: Lidé z bažin, Praha.
Huuss, L. 1980: Landsbyen og samfundet i jernalderen Forlaget Sesam, Kobenhavn.
Knotková, H. 1989: Rekonstrukce ženského oděvu z doby bronzové, nepublikovaná práce Středoškolské odborné činnosti, Praha.
Malina, J. - Malinová, R. 1992: Vzpomínky na minulost, Brno.
Vondrušková, A. - Kaprasová, L. 1989: Šikovné ruce aneb malá škola textilních technik, Praha.